

Poetyka reportażu na podstawie wybranych fragmentów

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Joanna Bilka, *Reporter i jego warsztat. Twórczość Ryszarda Kapuścińskiego w oczach autora oraz teoretyków i praktyków reportażu*, Wrocław 2005.

- Źródło: Mariusz Szczygieł, *Pani Nieimitacja*, [w:] *Gottland*, Wołowiec 2006, s. 99–100.
- Źródło: Wojciech Jagielski, *Wieże z kamienia*, [w:] *100/XX Antologia polskiego reportażu XX w.*, t. 2, red. Mariusz Szczygieł, Wołowiec 2014, s. 918.
- Źródło: Ryszard Kapuściński, *Szachinszach*, Warszawa 1999, s. 126–127.
- Źródło: Ryszard Kapuściński, *Szachinszach*, Warszawa 1999, s. 42.
- Źródło: Ryszard Kapuściński, *Szachinszach*, Warszawa 1999, s. 25.
- Źródło: Ryszard Kapuściński, *Szachinszach*, Warszawa 1999, s. 17.
- Źródło: Hanna Krall, *Pola*, [w:] *Tam już nie ma żadnej rzeki*, Kraków 2001, s. 22.
- Źródło: Wojciech Tochman, *Mojżeszowy krzak*, [w:] *Wściekły pies*, Kraków 2007, s. 20.
- Źródło: *Obok literatury*, [w:] Paweł Urbaniak, *Jak zostać pisarzem. Podręcznik dla przyszłych autorów*, Wrocław 2019.
- Źródło: Urszula Glensk, *Po Kapuścińskim. Szkice o reportażu*, Kraków 2012.

Poetyka reportażu na podstawie wybranych fragmentów

Źródło: licencja: CC 0 1.0.

Reportaż nazywany jest gatunkiem pogranicznym, umieszczanym na styku publicystyki i literatury. By wyraźnie odróżnić go od dziennikarskiej relacji czy tzw. reportażu doraźnego (np. interwencji), mówi się o reportażu literackim. To gatunek, który przełamuje ulotność codziennej prasy, nie stroni od uogólnień, szerszych ujęć i analiz. Z dziennikarstwem łączy go funkcja informacyjna i sprawozdawcza, stosunek do faktów, autentyzm, z literaturą zaś – sposób przedstawiania, kompozycja, język. Nie ma jednego katalogu środków wyrazu właściwego dla gatunku reportażu. Można wręcz powiedzieć, że jedynym ograniczeniem dla autora jest... on sam.

Twoje cele

- Omówisz cechy reportażu.
- Przeanalizujesz środki językowe używane w reportażu.
- Odróżnisz reportaż od tekstów fikcyjnych.

Przeczytaj

Co to jest reportaż?

((Joanna Bilka

Reporter i jego warsztat. Twórczość Ryszarda Kapuścińskiego w oczach autora oraz teoretyków i praktyków reportażu

Łacińskiego pochodzenia słowo *reporto*, znaczące „odnoszę”, „donoszę”, stanowi źródło pochodzenia nazwy „reportaż”. Jak pisze Wańkowicz: „Odnosić jakieś zdarzenie do świadomości ludzi, którzy tego zdarzenia nie widzieli”. Francuskie *reportage* przyjęło się w językach europejskich w II połowie XIX wieku, wraz z rozwojem prasy, i oznaczało dziennikarskie sprawozdanie z wydarzeń, których autor był świadkiem, zawierające jego stosunek do opisywanej rzeczywistości.

Jak podaje „Słownik gatunków literackich”, reportaż to „gatunek z pogranicza publicystyki, literatury faktu i literatury pięknej, wykształcony w 2. poł. XIX w., co wiązało się z dynamicznym rozwojem prasy w tym czasie, obejmujący utwory, które stanowią relację z określonych zdarzeń, a których naocznym świadkiem był sam autor”. Gatunek ten ma więc cechy zarówno publicystyki, jak i literatury. (...) publicystyczność reportażu manifestuje się najczęściej w tematyce lub / i w funkcji, którą ten gatunek publicystyczny spełnia, natomiast literackość w sferze stylu (formy). (...)

W odróżnieniu (...) od typowego tekstu sprawozdawczego w reportażu przejawia się silnie indywidualność autora, będącego najczęściej bezpośrednim świadkiem lub uczestnikiem przedstawianych wydarzeń.

(...)

Jako gatunek pogranicza, rozpięty pomiędzy literaturą a dziennikarstwem, czerpie reportaż z jednego i z drugiego pełnymi

garściami. Jego otwartość i pojemność od dawna fascynuje literaturoznawców. Eksponując dokument – cytat, fotografię, rysunek – usiłuje reporter wszelkimi dostępnymi mu środkami uprawdopodobnić opisywane fakty. Każda materia zwiększająca autentyczność jest dobra.

(...) autor reportażu opowiada ciekawe zdarzenia lub stany rzeczy i sposobem opowiadania musi przekonać czytelnika, że była to historia rzeczywiście warta opowiedzenia. Stąd reportaż uważa się za gatunek z pogranicza literatury lub wręcz literacki i tak ważną rolę odgrywają w nim: temat, konstrukcja, narracja (...). O literackości jednak nie decyduje (...) nieograniczony artyzm utworu, czyli podniesienie go do poziomu sztuki poprzez słownictwo i styl (...). Ważny jest natomiast dobór tematu i wzajemne powiązania faktów tak, by przede wszystkim komunikowały skutecznie, nie zaś przekonywały czy dostarczały rozrywki.

(...)

Pojęcie reportażu nie zostało do tej pory jednoznacznie określone. Jako cechy tego gatunku wymienia się zarówno cechy charakterystyczne dla fikcji (literackości), jak i prasowości (dokumentarności). (...)

Autorzy „Gatunków dziennikarskich...” do cech świadczących o literackości reportażu zaliczają m.in.: istnienie narratora – autora reportażu, dramaturgię i środki właściwe prozie artystycznej, indywidualizację języka bohaterów, plastyczność opisów, dążenie do puenty, selekcję faktów i dopuszczalność czystej fikcji.

Źródło: Joanna Bilka, *Reporter i jego warsztat. Twórczość Ryszarda Kapuścińskiego w oczach autora oraz teoretyków i praktyków reportażu*, Wrocław 2005.

Nie odcinajmy reportażu od literatury

Melchior Wańkowicz, mistrz wielu pokoleń reporterów, uważał, że reportaż i literatura są „gałęziami tego samego drzewa” (M. Wańkowicz, *Karafka La Fontaine’a*, Kraków 1983, s. 58). Nie chodzi o to, by jedynie zestawić ze sobą i opisać fakty. Tym zajmuje się codzienna prasa. W reportażu forma jest równie ważna jak sama dokumentacja.

Melchior Wańkowicz

Źródło: domena publiczna.

Pod względem kompozycyjnym jest on często bliski noweli czy powieści. Znaleźć w nim można znane z literatury zabiegi i figury stylistyczne, jak metafory, rozbudowane porównania, powtórzenia, epitety, dialogi, monologi. Tekst reportażu może być, jak u Wańkowicza, stylizowany na gawędę, może przybrać formę dziennika czy pamiętnika.

Z drugiej strony reportaż może także cechować zwięzłość i jednowątkowość akcji, prostota, przejrzystość fabuły, oszczędność języka, lapidarność, tak widoczna np. u Hanny Krall czy Wojciecha Tochmana.

((Wojciech Tochman

Mojżeszowy krzak

Siódma rano,
jasno,
ostatni dzień września,
piątek, główna szosa Białystok - Warszawa,
sznur samochodów z jednej strony,
sznur z drugiej,
ruch wstrzymany.

Źródło: Wojciech Tochman, *Mojżeszowy krzak*, [w:] *Wściekły pies*, Kraków 2007, s. 20.

((Hanna Krall

Pola

Jest las: złotoczerwone jesienne brzozy.

Jest polana w lesie.

Jest stara, drewniana chata na polanie.

Są Plebanki.

Grażyna, wnuczka Poli, wysoka, z włosami rudoblond, z brązowymi oczami, nie zbliża się do studni, w której utopił się ojciec. Nie wchodzi do chaty, w której przesłuchiowano babkę. Trzyma na rękach syna. Musi chronić go przed duchami Plebanek.

Źródło: Hanna Krall, *Pola*, [w:] *Tam już nie ma żadnej rzeki*, Kraków 2001, s. 22.

W poszukiwaniu formy

Ze względu na temat można wyróżnić reportaże podróżniczy, wojenny, historyczny, społeczno-obyczajowy, psychologiczny, sądowy itd. W reportażu psychologicznym treść będzie się koncentrować wokół postaci, jej historii, reporter będzie operować techniką zbliżenia - istotny staje się szczegół. Z kolei reportaże podróżniczy czy społeczno-obyczajowy częściej będą cechować ujęcia panoramiczne - bohaterowie i zdarzenia przedstawiani są w szerszym kontekście.

Niekiedy jeden tekst zawiera różne formy wypowiedzi i różne strategie narracyjne. Reportaż *Szachinszach* Ryszarda Kapuścińskiego poświęcony rewolucji w Iranie jest właśnie takim [kolażem](#).

Już na pierwszych stronach autor zdradza swój niepokój, bezradność (nie zna języka *farsi*), komentuje swoje emocje uprzedzając czytelnika o trudnościach, z jakimi musi się zmierzyć, wprowadza atmosferę zagrożenia.

((Ryszard Kapuściński

Szachinszach

Mój hotel jest także zamknięty (o tej godzinie odgłosy strzałów mieszają się w całym mieście ze zgrzytem opuszczanych żaluzji i hałasem zatrzaskiwanych furtek i drzwi). Nikt nie przyjdzie, nic się nie zdarzy. Nie mam do kogo się odezwać, siedzę sam w pustym pokoju, przeglądam leżące na stole fotografie i zapiski, słucham nagranych na taśmy rozmów.

Źródło: Ryszard Kapuściński, *Szachinszach*, Warszawa 1999, s. 17.

Do narracji wplecione są także analizy 13 zdjęć, które Kapuściński traktuje jako pretekst do opowieści o Iranie, m. in. fotografii szacha Rezy Khana Pahlavi, założyciela dynastii,

z synem.

((Ryszard Kapuściński

Szachinszach

Wiele zrozumie ten, kto z uwagą spojrzy na fotografię ojca i syna z r. 1926. Na tym zdjęciu ojciec ma lat czterdzieści osiem, a syn - siedem. Kontrast między nimi jest pod każdym względem uderzający: potężna, rozrośnięta postać szacha-ojca, który stoi zachmurzony, apodyktyczny, podpierający się rękoma pod boki, a przy nim, sięgająca mu ledwie do pasa, wątła, drobna sylwetka chłopca, który jest blady, stremowany i posłusznie stoi na baczność.

Źródło: Ryszard Kapuściński, *Szachinszach*, Warszawa 1999, s. 25.

W reportażu znajdziemy także cytaty z książek, notatki własne oraz zapisy rozmów, w których autor oddaje głos innym postaciom w formie [mowy niezależnej](#).

((Ryszard Kapuściński

Szachinszach

Tak, oczywiście może pan nagrywać. Teraz to już nie jest tematem zakazanym. Przedtem - tak. Czy pan wie, że przez dwadzieścia pięć lat nie wolno było publicznie wymówić jego nazwiska? Że słowo Mossadegh zostało wykreślone ze wszystkich książek? Ze wszystkich podręczników? I niech pan sobie wyobrazi, że teraz młodzi ludzie, którzy - sądziło się - nic o nim nie powinni wiedzieć, szli na śmierć niosąc jego portrety. Ma pan najlepszy dowód, co daje takie wykreślenie, całe to przerabianie historii.

Źródło: Ryszard Kapuściński, *Szachinszach*, Warszawa 1999, s. 42.

Ryszard Kapuściński (1997)

Źródło: licencja: CC BY 2.5.

Ostatni rozdział wypełniają refleksje o charakterze uniwersalnym, filozoficznym.

Ryszard Kapuściński

“ Szachinszach

Każdą rewolucję poprzedza stan ogólnego wyczerpania i na tym tle – pobudzonej agresji. Władza nie znosi narodu, który ją irytuje, naród nie cierpi władzy, której nienawidzi. [...]To władza prowokuje rewolucję. Na pewno nie czyni tego świadomie. A jednak jej styl życia i sposób rządzenia stają się w końcu prowokacją.

Źródło: Ryszard Kapuściński, *Szachinszach*, Warszawa 1999, s. 126–127.

Obecność reportera

Autorzy reportaży stosują różne strategie narracyjne w swoich tekstach. O opisywanych przez siebie zdarzeniach wypowiadają się z pozycji:

- obserwatora (świadka wydarzeń),
- słuchacza,
- współuczestnika wydarzeń.

Reporter może również stać się rekonstruktorem zdarzeń, gdy te odnoszą się do przeszłości.

Słownik

kolaż

technika artystyczna polegająca na tworzeniu kompozycji z różnych materiałów i tworzyw; w literaturze to dzieło powstałe z połączenia elementów innych utworów lub elementów pochodzących z różnych stylów lub gatunków sztuki

farsi

język perski, urzędowy język Iranu

mowa niezależna

przytoczenie wypowiedzi bohatera utworu literackiego w sposób bezpośredni, w formie monologu lub dialogu

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją i na jej podstawie uzupełnij mapę myśli. Skup się na cechach różniących dziennikarza od reportera.

Polecenie 2

Zaproponuj cztery tytuły tematów dla dziennikarza oraz cztery dla reportera.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Przeanalizuj poniższy fragment reportażu Mariusza Szczygła pt. *Pani Nieimitacja* z tomu *Gottland*. Znajdź i nazwij użyte w nim figury stylistyczne. Wpisz je do tabeli.

” Mariusz Szczygł

Pani Nieimitacja

2004 Jesteśmy głośni, swobodnie ubrani. Przyjechaliśmy z Zachodu i przemierzamy ulice z wyraźnym nienasyceniem. Mamy już kubki do herbaty z Kafką. Mamy koszulki z Kafką. Mamy zapałki. Pod pachami niesiemy komiksy z jego życiem i streszczeniem wszystkich dzieł na stu siedemdziesięciu siedmiu stronach. Włączymy się po dzielnicy żydowskiej, która głównie udaje samą siebie. Ponad sto lat temu wyburzono tu wszystkie domy, a dziury w ziemi oblano środkiem dezynfekującym. Żydów usunięto, zaś w to miejsce niemieccy i czescy mieszkańcy postawili swoje okazałe kamienice. Teraz przystanęliśmy przed domem, w którym się urodził, choć to nie ten sam dom, tylko inny, który go udaje. [...] Teraz już mamy saszetki cukru z Kafką (!) i wreszcie możemy poczuć się zaspokojeni. Nawet gdyby wszystko okazało się imitacją. Najbardziej wyrafinowani z nas przyjeżdżają tu wiosną lub jesienią. Może czytali gdzieś, że “Praga mgły wymaga” i że wtedy jest szansa na potyskujące wilgocią ulice, przytłumione mgłą światło latarń i na taką tajemniczość, jakiej pożądamy, myśląc o Kafce w Pradze. Lato, słońce i upał odbierają temu miastu metafizykę. Nie mamy pojęcia, że pięć pięter nad nami wciąż żyje jego siostrzenica. Věra S., córka Ottli. Ma osiemdziesiąt cztery lata i nie jest imitacją.

Źródło: Mariusz Szczygł, *Pani Nieimitacja*, [w:] *Gottland*, Wołowiec 2006, s. 99–100.

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Wieże z kamienia

Rosyjskie wojska bez uprzedzenia przekroczyły stolicę Czeczenii i powoli suną na południe, w kierunku gór, zajmując kolejne stacje, drogi, mosty i wzgórza. Mówił o tym w telewizji sam premier Rosji Władimir Putin. “To oczywiste, że nasze wojska stoją w Czeczenii. A cóż w tym dziwnego? Są przecież u siebie. Nie ma znaczenia, czy nasi żołnierze są dziś kilometr bliżej, czy dalej. Czeczenia jest przecież częścią Rosji, nie dzielą nas żadne granice, które by trzeba przekraczać”.

[...] Wielka wojna nadciągała jak ciemna burzowa chmura, a ja zdążyłem jeszcze przed pierwszymi kroplami. Przekroczyłem granicę, zanim wraz z wybuchem wojny została zamknięta na głucho.

Znalazłem się w dobrym miejscu, by wszystkiemu przyjrzeć się z bliska. Niemal na samej scenie. I w dobrym czasie - tuż-tuż przed rozpoczęciem dramatu. Miałem też przewodnika, tłumacza i opiekuna - Mansura i jego drużynę. Za ustaloną zawczasu opłatę podjęli się nie tylko strzec mnie, ale i wszędzie i do każdego doprowadzić, wszystko ułatwiać, usuwać przeszkody.

[...] Zdawało się, że nic nie jest już w stanie przeszkodzić, bym stał się naocznym świadkiem historii, bym sam jej doświadczał, zamiast poznawać ją jedynie z cudzych relacji. A przez to moje świadectwo i moja opowieść będą prawdziwe. Prawdziwsze.

O to przecież szło. Być jak najbliżej, przekonać się, co jest za zakrętem, dotknąć samemu, sprawdzić, jak to jest naprawdę.

Nie po to, żeby coś przeżyć, z czymś się zmierzyć, ale żeby po prostu doświadczyć, wczuć się w rolę, cudzą rolę. A potem zdać z tego sprawę. Jak bowiem ukazać koszmar, samemu go nie przeżywając? A strach? Triumf? Jak opisać ślepy zaułek, jeśli nie oglądało się go nawet z daleka?

Źródło: Wojciech Jagielski, *Wieże z kamienia*, [w:] *100/XX Antologia polskiego reportażu XX w.*, t. 2, red. Mariusz Szczygieł, Wołowiec 2014, s. 918.

Ćwiczenie 7

Przeczytaj fragment reportażu Wojciecha Jagielskiego *Wieże z kamienia* i odpowiedz, co jest celem autora i jak stara się uwiarygodnić swoją narrację.

Ćwiczenie 8

Na podstawie fragmentu reportażu Jagielskiego odpowiedz, jakie zabiegi stylistyczne stosuje i jaką one pełnią funkcję w tekście.

Dla nauczyciela

Autor: Małgorzata Kosińska-Pułka

Przedmiot: język polski

Temat: Poetyka reportażu na podstawie wybranych fragmentów tekstów literackich.

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;
- 2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;
- 3) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), retorycznych (przemówienie, laudacja, homilia), popularnonaukowych i naukowych (rozprawa); wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; rozpoznaje środki językowe i ich funkcje zastosowane w tekstach; odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte; rozróżnia odpowiedzi właściwe i unikowe;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego

doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: esej, interpretacja porównawcza, reportaż, felieton.

Kształtowane kompetencje kluczowe

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne. Uczeń

- poznaje różne definicje i rodzaje reportaży;
- analizuje środki językowe używane w reportażu;
- odróżnia reportaż od tekstów fikcyjnych;
- rozpoznaje cechy typowe dla gatunku reportażu w różnych jego realizacjach.

Strategie nauczania

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania

- metoda pogładowa;
- rozmowa kontrolowana;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- praca z tekstem literackim (analiza i interpretacja).

Formy zajęć

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego;
- analizowanie utworów;
- dyskusja;
- samokształcenie.

Środki dydaktyczne

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica/ kartka papieru, pisak/kreda;
- karta pracy;
- fragmenty filmu;
- kartki z cytatami.

Przebieg zajęć

Faza wprowadzająca:

1. Uczniowie w ramach samokształcenia z wyprzedzeniem zapoznają się z umieszczonym w e-materiałach fragmentem filmu *Jak napisać reportaż* z wykładem Mariusza Szczygła o tym, jak zacząć pisać oraz jaki tytuł nadać opracowywanemu materiałowi. Po wysłuchaniu wykładu, podejmują próbę napisania mini-reportażu o wybranej sytuacji z codziennego życia w ich najbliższym otoczeniu.
2. Chętni uczniowie prezentują swoje teksty na forum klasy. Wszyscy uczestnicy zajęć wymieniają się uwagami. Oceniają wypowiedzi pod względem aktualności i uniwersalności problematyki i zgodności z wymogami formalnymi gatunku omówionymi w wykładzie przez Mariusza Szczygła.
3. Przedstawienie celu zajęć i podanie tematu.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie wykonują w grupach ćwiczenia analityczne. Nauczyciel dzieli klasę na zespoły, rozdaje kartki z cytatami tekstów i dołączonymi do nich pytaniami. Uczniowie zapoznają się z fragmentami reportażu, analizują je i ustalają odpowiedzi na pytania. Zapisują

swoje spostrzeżenia. Po zakończeniu ćwiczenia wskazani uczniowie prezentują efekty pracy zespołu na forum klasy.

Nauczyciel korzysta z umieszczonych w e-materiałach fragmentów reportażu lub przygotowuje własne propozycje.

Grupa 1)

Uczniowie, analizując fragment umieszczonego w e-materiałach reportażu Wojciecha Jagielskiego *Wieże z kamienia*, odpowiadają na pytania o to, jaki cel przyświeca autorowi tekstu i w jaki sposób chce go osiągnąć. Jakimi zabiegami stylistycznymi posłużył się autor?

FRAGMENT DO ANALIZY

Wojciech Jagielski

Wieże z kamienia

Rosyjskie wojska bez uprzedzenia przekroczyły stolicę Czeczenii i powoli suną na południe, w kierunku gór, zajmując kolejne stacje, drogi, mosty i wzgórza. Mówił o tym w telewizji sam premier Rosji Władimir Putin. „To oczywiste, że nasze wojska stoją w Czeczenii. A cóż w tym dziwnego? Są przecież u siebie. Nie ma znaczenia, czy nasi żołnierze są dziś kilometr bliżej, czy dalej. Czeczenia jest przecież częścią Rosji, nie dzielą nas żadne granice, które by trzeba przekraczać”. Wielka wojna nadciągała jak ciemna burzowa chmura, a ja zdążyłem jeszcze przed pierwszymi kroplami. Przekroczyłem granicę, zanim wraz z wybuchem wojny została zamknięta na głucho. Znalazłem się w dobrym miejscu, by wszystkiemu przyjrzeć się z bliska. Niemal na samej scenie. I w dobrym czasie - tuż-tuż przed rozpoczęciem dramatu. Miałem też przewodnika, tłumacza i opiekuna - Mansura i jego drużynę. Za ustaloną zawczasu opłatę podjęli się nie tylko strzec mnie, ale i wszędzie i do każdego doprowadzić, wszystko ułatwiać, usuwać przeszkody. [...] Zdawało się, że nic nie jest już w stanie przeszkodzić, bym stał się naocznym świadkiem historii, bym sam jej doświadczał, zamiast poznawać ją jedynie z cudzych relacji. A przez to moje świadectwo i moja opowieść będą prawdziwe. Prawdziwsze. O to przecież szło. Być jak najbliżej, przekonać się, co jest za zakrętem, dotknąć samemu, sprawdzić, jak to jest naprawdę. Nie po to, żeby coś przeżyć, z czymś

się zmierzyć, ale żeby po prostu doświadczyć, wczuć się w rolę, cudzą rolę. A potem zdać z tego sprawę. Jak bowiem ukazać koszmar, samemu go nie przeżywając? A strach? Triumf? Jak opisać ślepy zaułek, jeśli nie oglądało się go nawet z daleka?

Źródło: Wojciech Jagielski, *Wieże z kamienia*, [w:] *100/XX Antologia polskiego reportażu XX w.*, t. 2, red. Mariusz Szczygieł, Wołowiec 2014, s. 918.

Grupa 2)

Uczniowie, analizując fragment reportażu Mariusza Szczygła *Pani Nieimitacja*, odpowiadają na pytania o funkcje zastosowanych w tekście figur stylistycznych

FRAGMENT DO ANALIZY

((Mariusz Szczygieł

Pani Nieimitacja

Jesteśmy głośni, swobodnie ubrani. Przyjechaliśmy z Zachodu i przemierzamy ulice z wyraźnym nienasyceniem.

Mamy już kubki do herbaty z Kafką.

Mamy koszulki z Kafką.

Mamy zapalki.

Pod pachami niesiemy komiksy z jego życiem i streszczeniem wszystkich dzieł na stu siedemdziesięciu siedmiu stronach.

Włączymy się po dzielnicy żydowskiej, która głównie udaje samą siebie.

Ponad sto lat temu wyburzono tu wszystkie domy, a dziury w ziemi oblano środkiem dezynfekującym. Żydów usunięto, zaś w to miejsce Niemieccy i Czescy mieszczenie postawili swoje okazałe kamienice. Teraz przystanęliśmy przed domem, w którym się urodził, choć to nie ten sam dom, tylko inny, który go udaje. [...]

Teraz już mamy saszetki cukru z Kafką (!) i wreszcie możemy poczuć się zaspokojeni. Nawet gdyby wszystko okazało się imitacją.

Najbardziej wyrafinowani z nas przyjeżdżają tu wiosną lub jesienią. Może czytali gdzieś, że „Praga mgły wymaga” i że wtedy jest szansa na połyskujące wilgocią ulice, przytłumione mgłą światło latarni i na

taką tajemniczość, jakiej pożądamy, myśląc o Kafce w Pradze. Lato, słońce i upał odbierają temu miastu metafizykę.

Nie mamy pojęcia, że pięć pięter nad nami wciąż żyje jego siostrzenica.

Věra S., córka Ottli.

Ma osiemdziesiąt cztery lata i nie jest imitacją.

Źródło: Mariusz Szczygieł, *Pani Nieimitacja*, [w:] *Gottland*, Wołowiec 2006, s. 99–100.

2. Wskazywani przez nauczyciela uczniowie odpowiadają na pytania, które losują (pula biletów, numery lub inna forma loterii):

- Co jest tematem reportażu?
- Kim jest bohater reportażu?
- Gdzie się znajduje bohater reportażu?
- Kiedy rozgrywa się akcja reportażu?
- Po co powstają reportaże?

3. Uczniowie zapoznają się z fragmentem wypowiedzi Pawła Urbaniaka *Obok literatury*. Omawiają związki reportażu z literaturą piękną. Samodzielnie wybierają fragmenty reportażu i na ich podstawie wymieniają cechy tekstu, uprawniające do uznania go za przykład dzieła z zakresu literatury pięknej. Swoje odpowiedzi uzasadniają.

“ *Obok literatury*

Język reportażu powinien zbliżać się do języka prozy artystycznej. Gatunek ten bardziej nawiązuje językowo i stylistycznie do najdoskonalszych wzorów pisarzy uprawiających prozę fikcjonalną niż do krótkiej informacji prasowej. Ta ostatnia bowiem (jako jednoznacznie przynależna dziennikarstwu) jest zwięzłym przekazem, sygnalizującym jedynie, że dane zdarzenie miało miejsce. O ile informacja prasowa ma charakter sprawozdawczy, o tyle w opowieści reportażowej dochodzi dodatkowo warstwa estetyczna, dzięki której możliwa staje się głębsza komunikacja między nadawcą a odbiorcą, komunikacja rodząca emocje. Ale reportaż jest gatunkiem czerpiącym z literatury także w tym sensie, że narzuca autorowi pewne obowiązki warsztatowe. Należy do nich konieczność szukania formy planowanego tekstu, która pozwoli jak najlepiej opowiedzieć o relacjonowanych zdarzeniach i ujawnić ich różne aspekty, nie tylko

aktualne znaczenie. Dlatego też nie ma uniwersalnej formy, w którą można by ująć każdy ciąg dowolnych zdarzeń i nazwać tak powstały tekst reportażem.

Z powodu tych wymagań warsztatowych działalność reporterów możemy określić mianem artystycznej. Choć uprawiają twórczość niefikcjonalną i dokonują – niczym dziennikarze – przekładu wycinka rzeczywistości na wypowiedź słowną, to jednak cele stawiane przed nimi są znacznie bardziej ambitne niż te, których osiągnięcie jest zadaniem dziennikarzy informacyjnych. Ci ostatni mają bowiem informować, reporterzy natomiast powinni dodatkowo zmuszać do refleksji, grać na czytelnicznych emocjach, bawić lub zaskakiwać formą, przekazywać głębszą prawdę niż tylko prawdę faktów. Podczas tworzenia swoich tekstów reporterzy realizują więc bardziej cele i zadania pisarza niż dziennikarza.

Źródło: *Obok literatury*, [w:] Paweł Urbaniak, *Jak zostać pisarzem. Podręcznik dla przyszłych autorów*, Wrocław 2019.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel rozdaje uczniom karty pracy. Uczniowie zapoznają się z fragmentem tekstu Urszuli Glensk *Gromadzenie dokumentacji*. Udzielają odpowiedzi na dołączone do niego pytania.

KARTA PRACY

Urszula Glensk

Po Kapuścińskim. Szkice o reportażu

Nawet jeśli obrazy codzienności układają się gładko, a rzeczywistość komponuje się jak opowieść najsprawniejszego fabulanta, to istnieje jeszcze inny problem do pokonania w pracy reportera – trudności dokumentacyjne lub wręcz niemożność odtworzenia sekwencji zdarzeń. To z kolei utrudnia interpretacje i zrozumienie kontekstu zdarzeń i faktycznego znaczenia. Takie problemy dotyczą przede wszystkim reportażu historycznego, szczególnie takiego, który powstaje na podstawie relacji świadków, a opowiadane przez nich wydarzenia są oddalone w czasie. Hanna Krall deklaruje, że nie uzupełnia brakujących scen. Potwierdzają tę strategię przez nią

narracje w wielu miejscach rwące się i niedokończone, zawieszona i niedopowiedziana. Taki sposób pisania staje się zresztą charakterystyczny dla reportażu dotyczących Holocaustu. Rekonstrukcje Zagłady wymagają ścisłości. Ważniejsza jest w nich precyzja dokumentu niż iluzja opowieści. Każdy szczegół, który udało się ustalić, ma swoją wartość. Jest efektem żmudnej pracy reporterskiej. Wszelkie inkrustowanie tekstu fikcją przysłałobyby znaczenie faktów. W tego rodzaju reportażach, lepiej jest jeśli domniemania interpretacyjne i spekulacje są wyraźnie sygnalizowane. [...] Podszywanie się pod dokumentalizm wydaje się w tym przypadku niepotrzebne i niestosowne. [...] Rekonstrukcja wydarzeń z przeszłości jest utrudniona także z powodu zacierania się pamięci świadków. Hannah Arendt, przysługując się procesowi Eichmanna, zauważyła, że gros świadków wraz z upływem lat traci umiejętność „odróżnienia wydarzeń, jakie miały miejsce w życiu opowiadającego więcej niż szesnaście, a niekiedy i dwadzieścia lat temu” – od rzeczy, które wyczytał, usłyszał lub wymyślił od tamtego momentu”, i konkludowała problemy obserwowanego w Jerozolimie procesu: „trudnościom tym nie sposób było zaradzić”¹. Nie wymaga uzasadnienia, dlaczego dokumentaliści ludobójstwa traktują fotografię szczególnie poważnie. Dotyczy to nie tylko reportażu o Szoah, ale także reakcji z innych katastrof humanitarnych. Przykładem mogą być książki Jeana Hatzfelda o Rwandzie, w których autor przedkłada dokumentalizm nad artystyczny efekt całości. Jego dokumenty zbudowane są przede wszystkim z monologów bohaterów. Wydaje się, że ich autentyzmowi można ufać. Rozmówcy Hatzfelda nie uwodzą językiem, nie tworzą rozbudowanych konstrukcji narracyjnych, bywają chaotyczni. Dbalność o precyzję przekazu powoduje niemal całkowitą rezygnację z gramatycznej konstrukcji *oratio obliqua* (mowy zależnej), często wykorzystywanej w sprawach reporterskich. Rzetelna rekonstrukcja jest nieodzowna w procesach świadomościowych i w tym sensie reportaż wojenne mają znaczenie pozaliterackie. Wbrew optymistycznym diagnozom

artykułowanym po upadku komunizmu, współcześni korespondenci wojenni mieli aż nadto pracy. Wojna bałkańska, rwandyjska, czeczeńska i bliskowschodnia mnożyły potworności, które wciąż czekają na opisanie. [...] Skala niektórych konfliktów powoduje, że reportażyści próbują się z nimi zmierzyć przez wiele lat. [...] Zbrodnie należą do tego rodzaju nieszczęść, które długo będą przedmiotem zainteresowania pisarzy.

Źródło: Urszula Glensk, *Po Kapuścińskim. Szkice o reportażu*, Kraków 2012.

Zadanie 1.

Jakie zdaniem Urszuli Glensk są zakresy tematyczne autora reportażu? Odpowiedź uzasadnij.

Zadanie 2.

Wyjaśnij, na czym polega znaczenie pamięci, o której pisze Urszula Glensk.

Zadanie 3.

Na podstawie tekstu udziel odpowiedzi na pytania: w jakim celu Urszula Glensk wykorzystywała przykład książek o Rwandzie i jak oceniła postępowanie ich autora?

2. Po zakończeniu ćwiczenia uczniowie charakteryzują w dyskusji postępowanie i postawę autorów reportażu. Zapisują wnioski

Zadanie domowe

Nauczyciel formułuje na podstawie e-materiałów polecenie pracy domowej do wyboru:

1. Zredaguj rejestr najważniejszych zasad pisania reportażu literackiego.
2. Zaplanuj pracę nad reportażem z targowiska. Wybierz miejsce, czas i bohatera. Zredaguj konspekt.

Materiały pomocnicze

Biblia dziennikarstwa, pod red. Andrzeja Skworza i Andrzeja Niziołka, Kraków 2010

Urszula Glensk, *Po Kapuścińskim. Szkice o reportażu*, Universitas, Kraków 2012

Kazimierz Wolny-Zmorzyński, *Reportaż, jak go napisać*, Warszawa 2004

Jak zostać pisarzem. Podręcznik dla przyszłych autorów, pod red. Andrzeja Zawady, Wrocław 2019.

Antologia polskiego reportażu XX w., red. M. Szczygieł, Wołowiec 2014.

Wskazówki metodyczne do wykorzystania multimediu bazowego

Uczniowie mogą skorzystać z prezentacji w podsumowaniu lekcji.

---

1. H. Arendt, *Eichmann w Jerozolimie. Rzecz o banalności zła*, przeł. A. Szostkiewicz, Kraków 2004, s.289-290.↵